

DOI: <https://doi.org/10.32353.ACFS.1.2020.02>

УДК 343.93

Владислава Станіславівна Батиргарєєва,

доктор юридичних наук, старший науковий співробітник, директор Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності ім. акад. В. В. Сташиса Національної академії правових наук України, м. Харків, Україна

ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-3879-2237>

e-mail: ivpz@aprn.uol.ua

Андрій Миколайович Бабенко,

доктор юридичних наук, доцент, декан факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Одеського державного університету внутрішніх справ, м. Одеса, Україна

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-9498-2484>

e-mail: an.babenko@ukr.net

Батиргарєєва
Владислава Станіславівна

Аналіз сучасної криміногенної ситуації в Україні як інформаційна модель для розробки стратегії зменшення можливостей вчинення злочинів

Постановка наукової проблеми. Сьогодні аксіомою став той факт, що розробка дієвої стратегії зменшення злочинності в цілому та окремих її проявів базується на певній інформаційній моделі, що якомога повніше має охоплювати кількісно-якісні показники тих чи інших явищ кримінальної дійсності та закономірності їх розвитку й відтворення. Чимало параметрів (ознак, рис, властивостей), якими характеризуються як протиправні діяння, так і особа правопорушника, підлягають формалізації, тобто передаду мовою цифр, із яких, власне, і складається інформаційна модель про той чи інший сегмент злочинності або про всю злочинність загалом. Так саме вважається не зайвим під час стратегічного планування й програмування в процесі формування і реалізації державної політики у сфері протидії злочинності окреслити й прогностичні сценарії можливих варіантів розвитку подій у майбутньому, на підставі чого формуються, а потім відбираються стратегічні альтернативи, задіяні в кожному сценарії, що стає передумовою для прийняття рішень про вибір оптимальної стратегії¹. Водночас особливістю будь-якої суспільної науки є відповідна рефлексія на події, що відбуваються у соціумі. Тому перед практикою протидії злочинності, що вивчається однією із соціальних наук — кримінологією, постають відповідні завдання, розв'язання яких стає неможливим без теоретичного осмислення багатьох кримінологічних проблем та аналізу статистичних даних.

У теперішній час, мабуть, немає жодної сфери суспільного буття України, яка не відчула на собі наслідки криміналізації. За рейтингом Глобального індексу миролюбності (Global Peace Index) — комплексного показника, що визначає миролюбність країн світу за такими показниками, як рівень насильства всередині країни та рівень агресивності її зовнішньої політики, у 2019 році Україна із 163 країн цього рейтингу посіла 150 місце, поступаючись навіть Лівану, Нігерії та Північній Кореї (відповідно 147, 148 та 149 позиції цього рейтингу)². Що цікаво, Україну за цим рейтингом випереджають абсолютно всі країни, що колись входили були у складі СРСР, за виключенням РФ, яка у 2019 році посіла 154 місце. Ці показники свідчать про велику небезпеку, якій піддано життя, здоров'я та права українських громадян унаслідок вельми напруженої

Бабенко
Андрій Миколайович

¹ Титаренко О. О. Державне програмування протидії злочинності в Україні: монографія. Харків: Промарт, 2019. С. 105.

² Рейтинг миролюбивых стран. URL: nonews.co.

В. С. Батиргареева,
А. М. Бабенко

АНАЛІЗ СУЧАСНОЇ КРИМІНОГЕННОЇ СИТУАЦІЇ В УКРАЇНІ ЯК ІНФОРМАЦІЙНА МОДЕЛЬ ДЛЯ РОЗРОБКИ СТРАТЕГІЇ ЗМЕНШЕННЯ МОЖЛИВОСТЕЙ ВЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНІВ

У підґрунті процесу розробки ефективної стратегії зменшення можливостей вчинення злочинів має знаходитися інформаційна модель наявної криміногенної ситуації. Цією моделлю охоплюються як кількісно-якісні показники злочинності, так і визначальні закономірності її розвитку й відтворення.

Метою статті є ретельний аналіз криміногенної ситуації, що склалася в Україні в останні роки і що визначає характер злочинності. Завдяки такому аналізу стає можливим створення цілісної інформаційної моделі існування й розвитку злочинних проявів у країні, що братиметься до уваги під час розробки відповідних стратегій запобігання злочинності. У ході дослідження застосовано діалектичний, порівняльний, аналітичний, статистичні та інші методи обробки й аналізу наявного матеріалу.

Установлено, що напружена соціально-економічна та воєнно-політична обстановка в Україні викликала появу нових трендів у кримінальному «бутті» нашої держави. Це знайшло свій прояв, по-перше, у кардинальній зміні структури злочинності; по-друге, у погіршенні її якісних характеристик; по-третє, у криміналізації цілої низки нових суспільно небезпечних діянь, які раніше не вважалися злочинами; по-четверте, у реєстрації правоохоронними органами злочинних діянь, які у минулому взагалі не були відомі українському суспільству.

Перед вітчизняною кримінологічною наукою постає завдання постійного моніторингу розвитку криміногенної ситуації в Україні з тим, щоб завчасно опрацювати ефективні способи та засоби стабілізації цієї несприятливої ситуації.

Ключові слова: злочинність, інформаційна модель криміногенної ситуації, наслідницькі, корисливі, корисливо-наслідницькі злочини, стратегія зменшення можливостей вчинення злочинів.

Аналіз сучасної криміногенної ситуації в Україні

як інформаційна модель для розробки стратегії зменшення можливостей вчинення злочинів

криміногенної ситуації всередині країни. Висновки міжнародних експертів підтверджуються даними вітчизняної кримінально-правової статистики.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Аналізу вельми складної суспільно-політичної ситуації, з'ясуванню тенденцій, якими помічений розвиток теперішньої криміногенної ситуації в країні, та опрацюванню стратегічних напрямів протидії злочинності останніми роками приділяли увагу чимало провідних українських кримінологів. Фундаментальний доробок у цій сфері належить таким українським ученим, як О. М. Бандурка, В. В. Голіна, Б. М. Головкін, С. Ф. Денисов, Т. А. Денисова, В. М. Дрьомін, М. Г. Колодяжний, О. Г. Кулик, О. М. Литвинов, Ю. В. Орлов та ін. Роботами цих провідних учених закладено підґрунтя для розуміння багатьох трендів кримінальної дійсності. Однак динамізм кримінального закону та урядових ініціатив, напруженість соціально-економічної та політичної, а останнім часом й епідемічної обстановки в Україні змушує знов і знов вдаватися до непростих питань пошуку оптимальних шляхів щодо зменшення можливостей вчинення злочинів. Отже, осмислення всього цього є першорядним завданням українських кримінологів. Окрім того, розробка проблематики цієї статті спрямована на реалізацію завдань фундаментальної теми під назвою «Стратегія зменшення можливостей вчинення злочинів: теорія та практика», що затверджена постановою Президії Національної академії правових наук України № 97/7 від 21 червня 2016 р. та постановою вченої ради НДІ вивчення проблем злочинності ім. акад. В. В. Сташиса НАПрН України № 6/4 від 28 грудня 2016 р.

Метою статті є докладний аналіз криміногенної ситуації в Україні за останні сім років, що визначає характер сучасної злочинності. Завдяки такому аналізу створюється загальна інформаційна модель існування й розвитку злочинних проявів у певний проміжок часу. Подібний підхід дозволяє визначитися з головними напрямками уваги суспільства для ефективної протидії злочинності в обстановці, якою б складною з точки зору криміногенної ураженості вона б не була.

Виклад основного матеріалу дослідження. Відповідною точкою відліку у визначенні новітніх трендів злочинності стали 2014–2015 рр. За офіційними відомостями Генеральної прокуратури України, кількість зареєстрованих злочинів у 2015 р. склала 565 182, що на 7% більше за рік попередній³. У 2016 р. зареєстровано максимальну кількість правопорушень за останні 20 років (592 604)⁴. Якщо врахувати, що ці показники наведені без урахування злочинів на тимчасово окупованій території Автономної Республіки Крим та в окремих районах Донецької і Луганської областей, то такий приріст свідчить про дуже напружену криміногенну ситуацію в нашій країні. Починаючи із 2017 р. Намітилася позитивна динаміка, що відбилася в скороченні рівня злочинності. У цьому році зареєстровано 523 911 кримінально караних правопорушень (-11,6%)⁵.

³ Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень–грудень 2014 року / Управління організації ведення Єдиного реєстру досудових розслідувань та статичної інформації Генеральної прокуратури України. Київ, 2015. URL: https://old.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=111482&libid=100820; Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень–грудень 2015 року / Управління організації ведення Єдиного реєстру досудових розслідувань та статичної інформації Генеральної прокуратури України. Київ, 2016. URL: https://old.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=112169&libid=100820#.

⁴ Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень–грудень 2016 року / Управління організації ведення Єдиного реєстру досудових розслідувань та статичної інформації Генеральної прокуратури України. Київ, 2017. URL: https://old.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=111482&libid=100820#.

⁵ Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень–грудень 2017 року / Управління організації ведення Єдиного реєстру досудових розслідувань та статичної інформації Генеральної прокуратури України. Київ, 2018. URL: https://old.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=111482&libid=100820#.

V. Batyrgareieva,
A. Babenko

**ANALYSIS OF THE
CURRENT CRIMINAL
SITUATION IN UKRAINE
AS AN INFORMATION
MODEL FOR DEVELOPING
A STRATEGY TO REDUCE
THE POSSIBILITY OF
COMMITTING CRIMES**

The complex process of developing effective measures covered by the strategy to reduce the possibility of committing crimes should be based on an objective information model of the existing criminal situation in the country. In turn, this information model includes, first, quantitative and qualitative indicators of crime, the main source of which is official criminal law statistics, and, secondly, contains information about the established by theoretical analysis determining the patterns of development and reproduction of criminal reality. At the same time, the task of this information model is to create predictive scenarios of possible options for further development of the criminal situation both in the country as a whole and in its individual regions.

The purpose of this article is an in-depth analysis of quantitative and qualitative indicators of the criminal situation in Ukraine over the past seven to eight years. Such an analysis of the main types of criminal manifestations allows us to determine the nature of modern crime, to identify the most unfavorable trends in its development. This analysis makes it possible to create a complete detailed information model of the existence and development of criminal manifestations in the country, which should always be taken into account when developing appropriate crime prevention strategies. This is the link between criminological theory and practice. During the research, the authors applied dialectical, comparative, analytical, statistical, and other methods of processing and analyzing statistical material that characterizes the state of crime in Ukraine.

The study found that the difficult socio-economic and military-political situation that has been observed in Ukraine in recent years has contributed to the emergence of a number of new trends in the criminal reality of our state. These new trends are reflected in the following: the structure of crime has changed dramatically due to the prevalence of so-called crimes

У наступних 2018 і 2019 рр. було зареєстровано 487 133 і 444 130 злочинів відповідно, а темпи приросту досягли негативної позначки (-7,02% і -8,03% відповідно)⁶. Порівняно з роком максимального піку злочинності (2016) у 2019 р. у цілому зафіксовано зниження рівня злочинів на чверть (-25,05%).

Водночас структура злочинності й досі викликає занепокоєння. Якщо проаналізувати цифри, якими характеризуються, наприклад, особливо тяжкі злочини в структурі загальної злочинності, то після стрибка цих правопорушень у 2014 р. (їх частка зросла порівняно з роком попереднім удвічі, досягнувши позначки 4,90% проти 2,44%) у подальшому відбуваються хвилеподібні зміни в цьому показнику із тенденцією до його збільшення принаймні протягом двох останніх років (у 2015 р. — 3,80%; у 2016 р. — 3,21%; у 2017 р. — 3,16%; у 2018 р. — 3,22%; у 2019 р. — 3,46%). Навіть констатуємо помітне загальне зниження рівня злочинності, так і не вдалося знизити показник особливо тяжких злочинів принаймні до позначки 2013 р. Несприятливою є й ситуація із питомою вагою тяжких злочинів. Із 2013 р. по 2017 р. їх питома вага збільшилася із 27,70% до 37,81%. У наступних роках хоча й зафіксовано зниження їх рівня, але показника 2013 р. досягти не вдалося (у 2018 р. їх частка склала 34,48%; у 2019 р. — 31,63%).

Якщо проаналізувати показники структури злочинності в Україні за окремими видами злочинів, то й тут ситуація виглядає тривожною. Так, кількість зареєстрованих умисних убивств у 2014 р. порівняно із роком попереднім збільшилася вдвічі (із 5 792 до 11 018). І це за умови, що кількість злочинів проти життя та здоров'я особи (розділ II Особливої частини КК України) у 2014 р. зменшилася із 71 749 до 61 760 фактів. У зазначеному році внаслідок вчинення злочинів загинули 12,2 тис. осіб, понад 40% — це жертви навмисних убивств⁷. Уперше за багато років злочини проти життя та здоров'я перевищили навіть кількість наркотичних злочинів, призвівши до кардинальної зміни в структурі злочинності України. Найнебезпечнішими для життя з огляду на кількість умисних убивств і замахів на їх вчинення в розрахунку на 100 тис. населення є м. Київ (31) та Київська область (18,8), а також Луганська (30,7), Донецька (29,5), Миколаївська (17,2), Одеська (12,9), Запорізька (12,9) та низка інших областей України⁸. Як бачимо, інтенсивність убивств на 100 тис. населення значно перевищує так званий епідеміологічний поріг, що дорівнюється 7,6 випадків на 100 тис. населення⁹.

Лише у 2017 р. вдалося повернутися до показників 2013 р., коли зафіксовано 5 145 умисних убивств. За останні роки саме у 2017 р. відмічається найменша кількість насильницьких злочинів (38 274). Але це даване благополуччя, адже наступний 2018 р. знов показав збільшення кількості умисних убивств на 8,0%. (5 557 фактів). У 2019 р. цей показник незначно знизився до 5 465 діянь. Таке коливання в динаміці цих злочинів може свідчити про те, що в передвибірні роки насиль-

⁶ Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень—грудень 2018 року / Управління організації ведення Єдиного реєстру досудових розслідувань та статичної інформації Генеральної прокуратури України. Київ, 2019. URL: https://old.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=111482&libid=100820#; Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень—грудень 2019 року / Управління організації ведення Єдиного реєстру досудових розслідувань та статичної інформації Генеральної прокуратури України. Київ, 2020. URL: https://old.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=111482&libid=100820#.

⁷ Кримінальні качели: як за 25 лет уровень преступности в Украине вырос в полтора раза. URL: <https://112.ua/statji/kriminalnye-kacheli-kak-za-25-let-uroven-prestupnosti-v-ukraine-vyros-v-poltora-raza-320203.html>

⁸ *Batyrgareieva V., Kalinina A., Babenko A.* Energy infrastructure objects of Ukraine as a public health threat: criminological analysis. *Wiadomości lekarskie*. 2019. Tom LXXII. Nr. 12. Cz. II. P. 2439.

⁹ International Statistics on Crime and Justice / Edited by S. Harrendorf, M. Heiskanen, S. Malby. Helsinki: European Institute for and United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC) Crime Prevention and Control 2010. P. 8.

of aggression (violent, self-serving and violent crime, crimes against personal freedom, public safety, etc.); the quality of crime indicators has deteriorated due to an increase in the proportion of serious and especially serious crimes; a number of new socially dangerous acts that were not previously considered crimes have appeared in the criminal code; law enforcement agencies register criminal acts in large numbers, as in the past they were not known to the Ukrainian society at all; and so on.

In connection with the above, the main conclusion is made that the national criminological science faces the task of systematic monitoring of the development of the criminal situation in Ukraine in order to work out in advance effective ways and means to stabilize this unfavorable situation.

Ключові слова: злочинність, інформаційна модель криміногенної ситуації, насильницькі, корисливі, корисливо-насильницькі злочини, стратегія зменшення можливостей вчинення злочинів.

V. Batorygareieva,
A. Babenko

ANALYSE DER AKTUELLEN KRIMINOGENEN SITUATION IN DER UKRAINE ALS INFORMATIONSMODELL FÜR DIE ENTWICKLUNG DER STRATEGIE ZUR REDUZIERUNG VON MÖGLICHKEITEN FÜR STRAFTATENBEGEGHEN

Der komplizierte Prozess der Entwicklung wirksamer Maßnahmen, die durch die Strategie zur Reduzierung von Möglichkeiten für Straftatenbegehen umfasst werden, sollte auf einem objektiven Informationsmodell der aktuellen kriminogenen Situation im Land beruhen. Diesbezüglich umfasst das Informationsmodell erstens quantitativ-qualitative Kennwerte für Kriminalität, deren Hauptquelle die offizielle strafrechtliche Statistik ist, und zweitens Informationen über die durch theoretische Analyse ermittelten ausschlaggebenden Gesetzmäßigkeiten der Entwicklung und Reproduktion der kriminellen Realität. Gleichzeitig besteht die Aufgabe dieses Informationsmodells darin, Prognoseszenarien möglicher Varianten für die Weiterentwicklung der kriminogenen Situation sowohl im ganzen Land, als auch in den einzelnen Regionen auszuarbeiten.

ницька злочинність дещо стухає, а потім її рівень знову йде на підйом. При цьому, не дивлячись на деяке зменшення кількості умисних вбивств у 2019 р., загальна кількість зареєстрованих злочинів проти життя та здоров'я у 2018–2019 рр. взяло курс на збільшення (у 2018 р. — 39 164 діянь із приростом у 2,33%; у 2019 р. — 41 101 із приростом у 4,95%). Отже, за всіма канонами розвитку криміногенної ситуації в подальшому нас очікує зростання рівня насильницької злочинності в цілому й умисних вбивств зокрема.

На цьому тлі небезпечною є динаміка самогубств. Проблема самогубств як серйозна соціальна хвороба суспільства внаслідок загострення соціально-економічних, воєнно-політичних, морально-психологічних, епідемічних та інших чинників дедалі стає вельми актуальною для України. Суїцид зустрічається серед різних верств населення. Однак особливе занепокоєння останнім часом викликає суїцидальна поведінка серед учасників АТО (ООС), дітей та підлітків. Понад тисячу учасників військового конфлікту на Сході нашої країни покінали життя самогубством. Це переважно молоді люди 1995–1998 років народження¹⁰. Такі втрати нерідко порівнюють із ситуацією, що склалася свого часу внаслідок участі контингенту радянських військ в бойових подіях в Афганістані 1979–1989 рр. Тоді незворотні втрати СРСР склали, окрім вбитих і тих, що померли від ран та хвороб, 1 739 осіб, які загинули в аваріях та катастрофах, а так само покінали життя самогубством¹¹.

Щодо самогубств підлітків у ЗМІ зазначається, що в Україні йде хвиля дитячих суїцидів. У відкритому доступі в Інтернеті можна знайти лише короткі повідомлення-звіти регіональних управлінь МВС¹², однак загальних даних про смертність серед дітей та підлітків в офіційній статистиці не наводиться. Лише у звітності ВООЗ вдалося знайти таку інформацію, згідно з якою протягом останніх років коефіцієнт смертності від самогубств дітей у віці від 5 до 14 років в Україні склав 1,4¹³. За іншими іноземними інтернет-джерелами, цей показник дорівнюється 1,3¹⁴. У 2019 р. в Україні було зареєстровано 111 самогубств або спроб самогубств серед дітей та підлітків¹⁵.

У цілому наша країна, як і в попередні роки, знов увійшла у перелік 25 країн світу із найвищими показниками смертності через суїцид. Цей показник у 2017 р. склав 15,3 випадків на 100 тис. населення¹⁶, тобто 6,5 тис. українців добровільно пішли із життя. У 2018 р. ця цифра склала 15,8 випадків на 100 тис. осіб¹⁷. І хоча рівень суїциду порівняно з 2005 р., коли зафіксовано 22,6 самогубств на 100 тис., істотно знизився, однак ситуація в Україні залишається все ще тривожною та не виявляє стійкої тенденції до зменшення кількості подібних випадків. При цьому частини зазначених випадків є результатом доведення особи до самогубства. Тобто має місце злочинний вплив на рішення особи піти із життя. Такі

¹⁰ Больше тысячи участников АТО покончили жизнь самоубийством. URL: <https://www.unian.net/war/10092818-bolshe-tysyachi-uchastnikov-ato-pokonchili-zhizn-samoubiystvom.html>.

¹¹ Структура потерь в Афганистане. URL: rsva-ural.ru/wp-content/uploads/2017/10/struc.pdf.

¹² Україною іде хвиля дитячих самогубств: як запобігти, як зупинити? URL: https://nnovosti.info/articles/ukrajinoju_ide_hvilja_ditjachih_samogub_stv_jak_zapobigti_jak_zupiniti-62.html

¹³ Preventing suicide: a global imperative. Geneva: World Health Organization; 2014. P. 97.

¹⁴ Статистика суїцида-2019 по странам. URL: https://zackon.ru/blog/43811518233/Statistika-suitsida-2019-po-stranamutm_referrer=mirtesen.ru?nr=1.

¹⁵ В Украине в 2019 году зарегистрировано 111 самоубийств или попыток самоубийств несовершеннолетних. URL: <http://news.join.ua/2037558-v-ukraine-v-2019-godu-zaregistrirvano-111-samoubijstv-ili-popytok-samoubijstv-nesovershennoletnih>.

¹⁶ В Украине озвучили плачевную статистику самоубийств. URL: <https://bdzhola.com/news/v-ukraine-ozvuchili-plachevnuju-statistiku-samoubijstv>.

¹⁷ Суицид – 2018: статистика, причины, знаки опасности. URL: <https://www.b17.ru/blog/suicid18>.

випадки на практиці отримують кваліфікацію за ст. 120 КК. У 2015 р. зафіксовано 86 випадків доведення до самогубства; у 2016 р. — 133; у 2017 р. — 109; у 2018 р. — 114; у 2019 р. — 109).

Починаючи із 2013 р., в Україні спостерігається спалах кількості зафіксованих випадків кримінально караних побоїв і мордувань (2 993 у 2013 р.¹⁸ проти 67 злочинів у 2012 р.). Стабілізації не вдалося досягнути й до цього часу. Не рідкістю, на жаль, в Україні є випадки катувань. Не враховуючи значної латентності подібних діянь, лише за останні два роки офіційно зафіксована їх кількість збільшилася вдвічі (у 2015 р. — 45; у 2016 р. — 38; у 2017 р. — 47; у 2018 р. — 112; у 2019 р. — 96). Що стосується випадків погроз убивством, то після їх помітного падіння у 2017 р. (926 фактів) у 2019 р. цей показник знову досяг рівня 2014–2015 рр. (1 248). До цього слід додати так само випадки сімейного насильства, кримінальну відповідальність за які було введено в червні 2017 р. У ситуації, що склалася з насильницькою злочинністю, не допомагає навіть відомий прийом «списання» значної кількості злочинних діянь на латентність, коли будь-яке помітне коливання в рівні злочинності, не кажучи вже про її зниження, пояснювалося збільшенням тенденцій латентизації, пов'язаних з укріпленням частини злочинів за різними причинами від реєстрації. У цій ситуації можемо припустити, що реальні розміри насильницької злочинності є ще значнішими.

У провідженні теми насильницької злочинності, доцільно стисло схарактеризувати так само злочини проти волі, честі та гідності особи, що передбачені розділом III Особливої частини КК. Знов звернемося до цифр. Під аналізованих правопорушень прийшовся на 2014 р., що зумовлювалося відомими подіями в історії нашої держави. У цей рік зареєстровано 2 202 правопорушення проти волі, честі та гідності особи. Лише за один рік їх приріст сягнув 355,90% (!). У наступному році їх кількість зменшилася на 33,7% (1 459). Потім ситуація, здавалося б, почала стабілізуватися. Однак із 2018 р. їх приріст знову склав 63,23%; у 2019 р. їх кількість збільшилася на 25,72%. При цьому структура злочинності проти волі, честі та гідності особи визначається за рахунок таких діянь, як незаконне позбавлення волі або викрадення людини (ст. 146) та торгівля людьми (ст. 149). Проаналізуємо їх.

У теперішній час відомі правоохоронним органам факти незаконного позбавлення волі вимірюються сотнями. Їх максимум спостерігався у 2015 р. (805 випадків), а питома вага дорівнювала 85,10%. У наступні роки хоча й фіксується їх зниження, проте вони все одно складають левову частку злочинів, передбачених розділом III Особливої частини КК (у 2016 р. — 77,57%; у 2017 р. — 58,62%; у 2018 р. — 64,27%; у 2019 р. — 56,06%). У свою чергу, коли в Україні у 2017 р. намітилася певна стабілізація із загальною кількістю зареєстрованих злочинів, випадки торгівлі людьми, навпаки, виявили тенденцію до безпрецедентного зростання. Лише за один рік їх приріст сягнув позначки 198,23%. У наступні роки відбулося їх зниження їх рівня, а потім знову почалося зростання (346 випадків у 2019 р. із приростом на 17,91%). Якщо пояснити зростання рівня цих злочинів у 2017 р. ще можна, рідчужно, що цей рік МВС України був оголошений Роком боротьби з торгівлею людьми, і за «доброю» традицією треба було показати суспільству титанічність зусиль, які вживаються правоохоронцями, аби приборкати хвилю цих злочинів, і що відповідно не могло не відбитися на їх реєстрації, тобто на збільшенні кількості, то відсутнє зростання випадків торгівлі людьми у 2019 р., вочевидь, пояснюється вже не режимом «ручного управління» статисти-

Das Ziel des vorbereiteten Artikels ist die ausführliche Analyse quantitativ-qualitativer Kennwerte der kriminogenen Situation, die sich in den letzten sieben bis acht Jahren in der Ukraine herausgebildet hat. Solche Analyse der Hauptarten der Kriminalitätserscheinung lässt den Charakter der gegenwärtigen Kriminalität bestimmen und die ungünstigsten Tendenzen in ihrer Entwicklung aufzeigen. Dank dieser Analyse lässt das ganzheitliche detaillierte Informationsmodell des Vorhandenseins und der Verbreitung der Kriminalitätserscheinung im Land schaffen, was bei der Erarbeitung geeigneter Strategien zur Kriminalitätsverhütung stets berücksichtigt werden soll. Darin besteht der Zusammenhang zwischen kriminologischer Theorie und Praxis. Während der Forschung verwendeten die Autoren der Abhandlung dialektische, vergleichende, analytische, statistische und andere Methoden der Bearbeitung und Analyse vom statistischen Material, was den Zustand der Kriminalität in der Ukraine kennzeichnet.

Durch die ausgeführte Forschung wurde es bestimmt, dass die in den letzten Jahren in der Ukraine beobachtete schwierige sozioökonomische und militärpolitische Situation dazu beigetragen hat, dass eine Reihe neuer Tendenzen in der kriminellen Realität unseres Landes entstanden ist. Die neuen Tendenzen sind zum Vorschein folgenderweise gekommen: Die Struktur der Kriminalität hat sich vorwiegend wegen ihrer sogenannten Aggressionsverbrechen (Gewalt, Bereicherungsgewaltkriminalität, Verbrechen gegen den persönlichen Willen, öffentliche Sicherheit usw.) verändert; qualitative Kennwerte der Kriminalität hat sich infolge der Steigerung des Anteils schwerer und besonders schwerer Verbrechen verschlechtert; in der kriminellen Realität hat eine Reihe neuer gesellschaftsgefährlicher Handlungen entstanden, die bisher nicht zu Verbrechen gerechnet wurden; Strafverfolgungsbehörden registrieren massenhaft verbrecherische Handlungen, die früher in der ukrainischen Gesellschaft überhaupt nicht bekannt waren usw.

In diesem Zusammenhang ist die Hauptschlussfolgerung gezogen, dass die heimatische Kriminologie herausfordert ist, die Entwicklung der kriminogenen Situation systematisch zu verfolgen, um im Voraus wirksame Weisen und Mittel zur Stabilisierung der ungünstigen Situation auszuarbeiten.

¹⁸ Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень–грудень 2013 року / Управління організації ведення Єдиного реєстру досудових розслідувань та статичної інформації Генеральної прокуратури України. Київ, 2014. URL: https://old.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=110381 &lbid.

Schlüsselwörter: Kriminalität, Informationsmodell kriminogener Situation, Gewalt-, Bereicherungs-, Bereicherungsgewaltverbrechen, Strategie zur Reduzierung von Möglichkeiten für Straftatenbegehen.

V. Batorygarcieva,
A. Babenko

ANALYSE DE LA SITUATION CRIMINELLE ACTUELLE EN UKRAINE COMME MODÈLE D'INFORMATION POUR DÉVELOPPER UNE STRATÉGIE POUR RÉDUIRE LA POSSIBILITÉ DU CRIME

Le processus complexe d'élaboration de mesures efficaces, couvert par la stratégie visant à réduire la possibilité de commettre des délits, devrait être fondé sur un modèle d'information objectif de la situation criminogène actuelle dans le pays. À son tour, un tel modèle d'information comprend, d'une part, des indicateurs quantitatifs et qualitatifs de la criminalité, dont la principale source est les statistiques officielles du droit pénal et, d'autre part, des informations sur les déterminants du développement et de la reproduction de la réalité criminelle établis par l'analyse théorique. En même temps, la tâche de ce modèle d'information est de créer des scénarios pronostiques des options possibles pour le développement ultérieur de la situation criminogène à la fois dans le pays dans son ensemble et dans ses régions individuelles.

Le but de l'article préparé est une analyse approfondie des indicateurs quantitatifs et qualitatifs de la situation criminogène qui s'est développée en Ukraine au cours des sept à huit dernières années. Une analyse pareille des principaux types de manifestations criminelles nous permet de déterminer la nature de la criminalité moderne, d'identifier les tendances les plus défavorables de son évolution. Cette analyse permet de créer un modèle d'information détaillé et complet sur l'existence et le développement d'actes criminels dans le pays, qui devrait toujours être pris en compte lors de l'élaboration de stratégies appropriées de prévention du crime. Il existe un lien entre la théorie et la pratique criminologiques. Au cours de la recherche, les auteurs de l'article ont utilisé des méthodes dialectiques, comparatives, analytiques, statistiques et autres de traitement et d'analyse de données

Аналіз сучасної криміногенної ситуації в Україні

як інформаційна модель для розробки стратегії зменшення можливостей вчинення злочинів

кою, а серйозними внутрішніми причинами існування й розвитку цього негативного явища.

Неоднозначно виглядає ситуація зі злочинами проти власності. Лише за два роки, починаючи з 2014 р., цей вид злочинності збільшився на 30,26%. У 2016 р. за даними Генеральної прокуратури України зареєстровано 405 549 злочинів проти власності. Це збільшення відбулося насамперед за рахунок кількості корисливих і насильницько-корисливих правопорушень. Їх спадання, що розпочалося у 2017 р., хоча й компенсувало ситуацію значного погіршення криміногенної обстановки, що мала місце у попередні роки, однак у цілому таке покращення виглядає достатньо насторожуючим. Можемо зробити припущення, що причиною зниження їх рівня є, по-перше, банальна неввіра населення в спроможність правоохоронної системи викрити злочинців, а отже, безпрецедентне посилення процесів латентизації у сфері аналізованої злочинності (варто лише згадати майже трикратну різницю в кількості зареєстрованих та облікованих кримінальних правопорушень), а, по-друге, тимчасове зменшення підконтрольної українським властям території.

При цьому, показники по окремих злочинах аналізованої групи ізоморфні загальному тренду, що спостерігається в динаміці злочинності проти власності. Так, у динаміці крадіжок спостерігається різке збільшення їх кількості у 2015–2016 рр. із не менш значним зниженням показників у наступні роки. Здавалося б, уже ніщо не вразить уявлення пересічної людини більше, ніж безпрецедентне зростання рівня злочинності загалом та крадіжок зокрема, за два зазначені роки «розквіту» злочинності (приріст кількості крадіжок у 2016 р. до 2014 р. склав 37,62%). Однак не менш безпрецедентне зниження їх рівня (-36,71%) змушує гостро поставити запитання: чи є таке зниження наслідком ефективності проведених реформ правоохоронної системи або це є проявом дії будь-яких екозгенних за своєю природою факторів? Адже крадіжки в структурі злочинності є її кісткою. Лише в тому випадку, коли він буде зломлений, можна, напевно, стверджувати про успішність системи профілактики та боротьби з цими злочинами. Однак пропорції крадіжок у загальному масиві злочинності залишаються незмінними (навіть ближче до свого максимуму) навіть при «тотальному» зниженні рівня злочинності в країні. А це означає одне, що добре «працює» відома система, спрямована на зниження показників злочинності. Подібна ситуація характерна так само і для грабежів, розбоїв, шахрайських дій тощо: у цілому помітне зниження кількісних показників при дотриманні їх «звичайних» пропорцій у структурі злочинності. Із цього тренду дещо випадає лише вимагання (ст. 189). Адже у 2019 р. вимагань зафіксовано навіть більше, ніж у піковому році злочинної турбулентності (733 проти 594). Це може свідчити про те, що корислива злочинність в Україні набуває агресивних, а водночас і «раціональних» форм реалізації корисливих мотивів, при яких злочинець не уникає можливості бути «ідентифікованим» потерпілим.

Хоча злочини, пов'язані з привласненням, розтратою майна або заволодінням ним шляхом зловживання службовим становищем (ст. 191), у загальній масі правопорушень, передбачених розділом VI КК, не посідають лідируючих позицій, однак збиток від них є дуже великим. Наведемо лише один приклад. За окремими напрямками діяльності Міністерства оборони України контрольними органами встановлено фінансових порушень і злочинів, пов'язаних із незаконним використанням бюджетних коштів, на загальну суму 1,3 млрд грн., у тому числі тих, що призвели до збитків, на суму понад 200 млн грн.¹⁹

¹⁹ Олійник О. М. Запобігання незаконному використанню бюджетних коштів у збройних силах України : автореф. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / НДІ вивч. пробл. злочинності ім. акад. В. В. Сташиса НАПІрН України. Харків, 2015. С. 1.

І зовсім вже волаючими є правопорушення, пов'язані із розкраданням коштів під час проведення операції об'єднаних сил. Так, на жаль, є непоодинокими факти щодо привласнення коштів із фонду для допомоги бійцям, наживи на системі перепусток для в'їзду та виїзду із зони проведення операції об'єднаних сил, незаконного збуту дизельного палива, що призначалося для підрозділів у зоні проведення цієї операції, викрадення військового майна, вчинене в умовах особливої ситуації тощо. Злочини проти власності, а так само господарські, службові злочини та інші правопорушення в цій сфері складають нібито моральний зріз нашого суспільства в цілому, яке може опинитися беззахисним перед обличчям внутрішніх і зовнішніх загроз.

У продовження теми кримінальної агресії, слід зупинитися й на аналізі злочинів проти громадської безпеки, передбачених розділом IX Особливої частини КК, родовим об'єктом протиправних посягань якого є стан захищеності суспільства в цілому та кожного його члена зокрема, від джерел підвищеної небезпеки, як-от: діяльності злочинних або терористичних угруповань, зброї та вибухових пристроїв, радіоактивних і легкозаймистих матеріалів тощо. Аналізуючи кількісно-якісні показники цього різновиду злочинності насамперед відзначимо, що сьогодні ніхто точно не знає про масштаби арсеналу зброї, що знаходиться в населення. І це не лише стрілецька зброя спортивного призначення, для самооборони або мисливства, тобто «цивільна» зброя, а й зброя бойового призначення — гвинтівки, кулемети, гранатомети, автомати та ін. При цьому, тут не йдеться про зброю незаконних військових формувань. Уважаємо, що жодні цифри офіційної статистики не здатні відбити обсяги цього обігу. Парадоксом, на наш погляд, є той факт, що навіть, не дивлячись на очевидне всім й кожному поширення на підконтрольній українській владі території незаконного обігу зброї (не в останню чергу внаслідок військового конфлікту на Сході країни), кількість зафіксованих фактів незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами (ст. 263) демонструє завидну стабільність, порівняно з роками, що передували до зазначеного конфлікту. Подібна ситуація спостерігається так само і щодо реєстрації правопорушень, пов'язаних із незаконним виготовленням, переробкою чи ремонтом вогнепальної зброї або фальсифікацією, незаконним видаленням чи зміною її маркування, або незаконним виготовленням бойових припасів, вибухових речовин чи вибухових пристроїв (ст. 263¹). Водночас цікаво в плані співставлення звернутися до показників створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань (ст. 260). Ще деякий час тому таких випадків в Україні не було. На сьогодні їх кількість вимірюється сотнями. Так, якщо у 2013 р. в ЄРДР не зафіксовано жодного випадку створення подібних формувань, то у 2014 р. таких діянь обліковано вже 457. У 2015 р. заявлено про максимальну їх кількість — 543. І хоча наступні роки свідчать про поступове їх зниження (у 2016 р. — 536; у 2017 р. — 431; у 2018 р. — 396; у 2019 р. — 305), але ці злочини стали буденністю нашого життя.

Зовсім новим явищем для України стає тероризм. За влучним висловом представників мас-медіа, сьогодні ми живемо в терористичній реальності: якщо раніше подібних випадків у статистиці не фіксувалося взагалі внаслідок їх відсутності, то лише у 2014 р. обліковано 1 499 терористичних актів (ст. 258); 478 випадків створення терористичної групи або терористичної організації (ст. 258³); 54 факти фінансування тероризму (ст. 258⁵). Рік 2015-й дав 1 295 облікованих терористичних актів; рекордну кількість (майже із двократним збільшенням) випадків створення терористичної групи або терористичної організації (849) та трикратним приростом фактів фінансування такої діяльності (138).

statistiques qui caractérisent l'état de la criminalité en Ukraine.

L'étude a révélé que la situation socio-économique et militaro-politique difficile observée en Ukraine ces dernières années ont contribué à l'émergence d'un certain nombre de nouvelles tendances dans la réalité criminelle de notre pays. Ces nouvelles tendances se manifestent comme suit: la structure de la criminalité a radicalement changé en raison de la prédominance des crimes dits d'agression (crimes violents, crimes de mercenaires, crimes contre la volonté personnelle, sécurité publique, etc.); la qualité de la criminalité s'est détériorée en raison de l'augmentation de la part des infractions graves et particulièrement graves; en réalité, un certain nombre de nouveaux actes socialement dangereux sont apparus, qui n'étaient pas auparavant considérés comme des délits; les actes criminels sont massivement enregistrés par les forces de l'ordre, car dans le passé ils n'étaient pas du tout connus de la société ukrainienne, etc.

À propos de ce qui précède, la principale conclusion est que la science criminologique nationale est chargée de surveiller systématiquement la situation criminogène en Ukraine afin de mettre au point des moyens efficaces de stabiliser cette situation défavorable.

Mots-clés: criminalité, modèle d'information sur la situation criminogène, crimes violents, mercenaires, mercenaires violents, stratégie pour réduire la possibilité de commettre des crimes.

**В. С. Батыргареєва,
А. Н. Бабенко**

АНАЛИЗ СОВРЕМЕННОЙ КРИМИНОГЕННОЙ СИТУАЦИИ В УКРАИНЕ КАК ИНФОРМАЦИОННАЯ МОДЕЛЬ ДЛЯ РАЗРАБОТКИ СТРАТЕГИИ УМЕНЬШЕНИЯ ВОЗМОЖНОСТЕЙ СОВЕРШЕНИЯ ПРЕСТУПЛЕНИЙ

Сложный процесс разработки эффективных мер, которые охватываются стратегией уменьшения возможностей совершения преступлений, должно основываться на объективной информационной модели существующей криминальной ситуации в стране. В свою очередь, такая информационная модель включает, во-первых, количественно-качественные показатели преступности, основным источником которых является официальная криминально-правовая статистика, а, во-вторых, сведения об установленных путем теоретического анализа определяющих закономерностях развития и воспроизведения криминальной дей-

ствителюності. В то же время задачей указанной информационной модели есть составление прогностических сценариев возможных вариантов дальнейшего развития криминальной ситуации как в целом в стране, так и в отдельных ее регионах.

Целью подготовленной статьи есть углубленный анализ количественно-качественных показателей криминальной ситуации, которая сложилась в Украине в последние семь — восемь лет. Подобный анализ основных видов преступных проявлений позволяет определить характер современной преступности, выявить самые неблагоприятные тенденции ее развития. Благодаря такому анализу становится возможным создание целостной подробной информационной модели существования и развития преступных проявлений в стране, на что всегда должно обращать внимание во время разработки соответствующих стратегий предупреждения преступности. В этом прослеживается связь криминологической теории и практики. Во время исследования авторами статьи применен диалектический, сравнительный, аналитический, статистические и другие методы обработки и анализа статистического материала, который характеризует состояние преступности в Украине.

Проведенным исследованием установлено, что непростая социально-экономическая и военно-политическая обстановка, которая наблюдается в Украине в последние годы, способствовала появлению ряда новых тенденций в криминальной действительности нашего государства. Эти новые тенденции нашли свое проявление в следующем: кардинально изменилась структура преступности за счет преобладания в ней так называемых преступлений агрессии (насиленная, корыстно-насиленная преступность, преступления против личной свободы человека, общественной безопасности и т. п.); ухудшились качественные показатели преступности вследствие увеличения удельного веса тяжелых и особо тяжелых преступлений; в криминальной действительности появилась целый ряд новых общественно опасных действий, которые раньше не считались преступлениями; правоохранительными органами массово регистрируются преступные деяния, которые в

Невипадково у Службі безпеки України заявляли про рекордну кількість терактів в Україні. У 2016 р. до обліку Генеральної прокуратури потрапила рекордна кількість терористичних актів, будь-коли вчинених на території України (1 865).

Починаючи з 2017 р., вектор розвитку аналізованої кримінальної дійсності повністю змінився на протилежний — спостерігається поступове зменшення терористичних ексцесів за всіма «терористичними» статтями. Хоча нібито й перейдений «рубікон», однак заспокоюватися ще рано. Організація й проведення досліджень стосовно цього загрозливого явища наразі є перспективним напрямом криминологічної науки. На цьому тлі випадки бандитизму виглядають нечисленними. У 2019 р. (порівняно з критичним у плані погіршення кримінальної обстановки в країні 2017 р.) кількість злочинів, передбачених ст. 257 (Бандитизм), знизилася вдвічі, досягнувши показників 2013 р. (15 фактів). Разом із тим, справжнім лихом для України стали випадки завідомо неправдивого повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності (ст. 259). За неповні десять років їх кількість збільшилася у сім разів — із 247 злочинів у 2013 р. до 1 715 — у 2019 р.

Продовжуючи висвітлення теми безпекового виміру життя людини в Україні, не можна не відзначити й про «нове» для України явище — злочини проти основ національної безпеки України, яка за визначенням, наведеним у Законі України «Про основи національної безпеки України», представляє собою захищеність життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави, за якої забезпечуються сталий розвиток суспільства, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних та потенційних загроз національним інтересам у багатьох сферах суспільного життя при виникненні негативних тенденцій до створення потенційних або реальних загроз національним інтересам²⁰. Із декларативного положення про захист цих засад сьогодні це завдання перетворилося на життєво важливу потребу всіх і кожного, хто проживає в Україні. Напевно, в історії України як єдиної неподільної держави ніколи не фіксувалося стільки посягань на основи національної безпеки України (лише у 2014 р. зафіксовано понад п'ятсот (527) кримінально караних правопорушень у цій сфері). Й до цього часу кількість цих злочинів свідчить про велику небезпеку для основ української державності (2015 р. — 473; 2016 р. — 302, 2017 р. — 325; 2018 р. — 428; 2019 р. — 379). У цьому зв'язку не викликає сумнівів, що на практиці існує велика потреба в теоретичних напрацюваннях щодо кваліфікації діянь проти основ національної безпеки, їх розслідування, запобігання та протидії.

Ще деякий час тому (принаймні кілька десятиліть) наркоманія й так звана наркотична злочинність в Україні не розглядалася як така проблема, що вимагає серйозної уваги. Проте за останні 20–25 років характер структури злочинності у державі зазнавав кардинальних змін. Це відбувалося за рахунок переважання в ній протягом багатьох років (до 2014 р.) наркотичної злочинності над злочинами насильницької спрямованості, які за історію радянської доби перевищували будь-які інші, поступаючись лише злочинам проти власності і хуліганству. До цього різновиду злочинності «примикають» і ті протиправні діяння, що вчиняються під впливом хронічної наркоманії, при якій рушійною силою поступків особи стає потреба в наркотиках, а також злочинні діяння, вчинені у стані наркотичного сп'яніння. Серед останніх чимало злочинів проти життя та здоров'я особи.

Якщо в 2011 р. в Україні зафіксовано 53 206 злочинів у сфері незаконного обігу наркотиків, то з 2013 по 2016 рр. їх реєстрація зменшилася майже вдвічі (у 2016 р. зареєстровано 22 217 діянь), а в 2017 р. від-

²⁰ Про основи національної безпеки України: Закон України від 19 червня 2003 р. № 964-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 39. Ст. 351.

булося їх помітне зростання їх рівня (27 912) з незначним зменшенням в 2018 р. (27 007) і знову збільшенням у 2019 р. (28774). При цьому, найбільшу питому вагу в структурі наркозлочинності становлять злочини, пов'язані зі зберіганням, перевезенням і т. д. наркотиків без мети збуту (ст. 309). У середньому цей показник сягає 65–67%. Другу позицію посідають злочинні діяння, пов'язані зі збутом наркотичних засобів (ст. 307) — приблизно 20%; третю — незаконний посів або вирощування снодійного маку або конопель (ст. 310) — 5–6%. Однак наведена статистика, що відображає генеральний тренд зниження рівня аналізованої злочинності аж до 2017 р., не витримує ніякої критики, оскільки в суспільстві лише загострюється проблема наркоманії внаслідок збільшення кількості наркозалежних осіб і злочинів, що здійснюються на ґрунті наркоманії. Подібна ситуація, на наш погляд, пов'язана не з поліпшенням криміногенної обстановки, а, навпаки, з погіршенням роботи правоохоронних органів в аналізованій площині, що зумовлено: по-перше, прорахунками в реформуванні правоохоронних органів, зокрема, у сфері кадрової політики (звільнення досвідчених працівників, ліквідація територіальних підрозділів по боротьбі з незаконним обігом наркотиків, недоліки в підготовці кадрів для правоохоронних органів та ін.); по-друге, освоєнням наркозлочинцями нових форм і видів протиправної діяльності, (наприклад, перенесення більшої частини наркозлочинності в онлайн-простір, що виключає безпосередній контакт продавця з покупцем наркотиків); по-третє, використанням новітніх прийомів реклами і поширення наркотичних і психотропних засобів та ін. Закономірними наслідками такої ситуації стали: 1) активізація наркозлочинців із розширенням сфер своєї протиправної діяльності та асортименту наркотичних речовин; 2) збільшення ринку за допомогою залучення в незаконний обіг нових верств населення; 3) запізнена реакція правоохоронних органів щодо протидії злочинам у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів²¹.

Чимало випадків нерационального шкідливого ставлення до природи у національному законодавстві сьогодні піднесено до рангу кримінально караних правопорушень. Розділ VIII Особливої частини КК (Злочини проти довкілля) присвячено саме злочинам проти довкілля. Порівняно із 2013–2014 рр. відбулося помітне збільшення кількості злочинів проти довкілля (у 2013 і 2014 рр. зареєстровано відповідно 2 923 і 2 624 правопорушення). А пік цих злочинів відмічався у 2016 р., у якому зареєстровано 3 941 злочин. Хоча їх питома вага в структурі злочинності складає менше 1%, проте наслідки багатьох із них матиме не лише пролонгований характер, а й вже зараз завдають непоправного збитку як господарству країни, так і в цілому екобалансу відповідних територій. Якщо раніше йшлося про величезні збитки природі від техногенних катастроф, кількість яких, на щастя, вимірювалася ліченими одиницями, то сьогодні немалі збитки природі, по суті, є колективним «вкладом» чисельних членів нашого суспільства. Щодо структури злочинів, передбачених розділом VIII, то найпоширенішими є такі з них: незаконна порубка лісу (ст. 246), порушення правил охорони або використання надр (ст. 240), незаконне зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промыслом (ст. 249), забруднення або псування земель (ст. 239), забруднення атмосферного повітря (ст. 241), незаконне заволодіння ґрунтовим покривом (поверхневим шаром) земель (ст. 239¹) та ін.

прошлом вообщі не були известні українському обществу, и т.д.

В связи с изложенным делается основной вывод, что перед отечественной криминологической наукой стоит задача системного мониторинга развития криминогенной ситуации в Украине с тем, чтобы заранее разработать эффективные способы и средства стабилизации этой неблагоприятной ситуации.

Ключевые слова: преступность, информационная модель криминогенной ситуации, насильственные, корыстные, корыстно-насильственные преступления, стратегия уменьшения возможностей совершения преступлений.

²¹ Бабенко А. М. Сучасний стан і тенденції наркозлочинності, вбивств та самогубств у містах і сільських районах України: криминологічний вимір та запобігання. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ: науковий журнал*. 2018. Спеціальний випуск № 1 (91) «Протидія наркозлочинності в Україні та у світі: проблеми та шляхи їх вирішення». С. 18.

Дедалі в умовах небувалого розвитку науково-технічного прогресу, механізації та автоматизації виробничих процесів актуальною залишається проблематика правопорушень, що відбуваються у сфері виробництва. Адаже достатньо лише однієї аварії на вибухонебезпечному виробництві або виробництві, на якому використовуються ядерні й радіоактивні матеріали, щоб сталося непоправне екологічне лихо. В Україні про це добре відомо, оскільки свого часу наша країна стала сумно звісною у світі за наслідками масштабної аварії на ЧАЕС. Що стосується аналізу статистичних відомостей щодо злочинів, передбачених розділом X Особливої частини КК (Злочини проти безпеки виробництва), то помітні збільшення в окремі роки «компенсується» не менш помітним зниженням рівня цих злочинів в інші періоди. Так, у 2014 р. (порівняно із 2013 р.) зафіксовано їх зниження на 25,6%, а у 2018 р., навпаки, збільшення на 30,78%. Така ситуація в цілому спостерігається й за окремими правопорушеннями цього розділу КК.

Особливо в останнє десятиліття незадовільний стан рівня безпеки дорожнього руху й експлуатації транспорту в Україні разом із підвищенням інтенсивності перевезень призвів до істотного збільшення кількості автотранспортних пригод. Незважаючи навіть на повне завантаження інформаційного простору кричущими фактами про масову загибель людей унаслідок дорожньо-транспортних пригод на дорогах, аварій на залізничних переїздах тощо, суспільство залишається нібито в стані перманентної дезорганізації, лише пасивно спостерігаючи за скоюванням людства у прірву техногенного хаосу. Аналіз статистики вчинених злочинів, передбачених розділом XI Особливої частини КК (Злочини проти безпеки руху та експлуатації транспорту), свідчить про гігантський стрибок цих правопорушень у 2014 р., коли зафіксовано їх зростання їх рівня на 113,13% (із 11 589 до 24 700 злочинів). У подальшому показників 2013 р. досягти так і не вдалося. При цьому, останніми роками 20–22% потерпілих від порушень правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту зазнають гибелі. Окремо слід відмітити, що з 2013 р. по 2019 р. у вісім разів в Україні збільшилася кількість випадків знищення, підроби або заміни номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу (ст. 290).

Недаремно аналіз законопроектів, поданих і зареєстрованих у Верховній Раді України протягом останніх років, свідчить про збереження серед пріоритетних напрямів розвитку кримінально-правової політики держави такого напрямку, як, зокрема, убезпечення життя та здоров'я особи на дорогах шляхом посилення кримінальної відповідальності за порушення правил безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту. Водночас з метою зниження в Україні рівня аварійності та ступеня тяжкості наслідків дорожньо-транспортних пригод прийнято Державну програму підвищення рівня безпеки дорожнього руху в Україні на період до 2020 року²² та Стратегію підвищення рівня безпеки дорожнього руху в Україні на період до 2020 року²³.

До засад національної безпеки держави, безумовно, належить моральне здоров'я нації, стан якого визначається упорядкованістю певних сфер людського життя за канонами моралі, етики, культури, релігії, відповідної ідеології, нарешті, нормами права²⁴. Аналізуючи рівень злочи-

²² Державна програма підвищення рівня безпеки дорожнього руху в Україні на період до 2020 року : затв. постановою Кабінету Міністрів України від 25 квітня 2018 р. № 435. *Офіційний вісник України*. 2019. № 100. Ст. 3348.

²³ Стратегія підвищення рівня безпеки дорожнього руху в Україні на період до 2020 року : схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14 червня 2017 р. № 481. *Офіційний вісник України*. 2017. № 59. Ст. 1808.

²⁴ Уатова Т. І. Кримінологічна характеристика та запобігання створенню або утриманню місць розпусти і звідництва в Україні : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / НДІ ВПЗ ім. акад. В. В. Сташиса НАПрН України. Харків, 2018. С. 17.

нів, передбачених розділом XII Особливої частини УК (Злочини проти громадського порядку та моральності), необхідно відмітити відчутне зниження їх загальної кількості. Так, якщо наприкінці нульових і на початку десятих років злочинних проявів проти громадського порядку та моральності в Україні реєструвалося близько 15–16 тис. на рік (2009 р. — 16 255 злочинів²⁵; 2010 р. — 15 557²⁶; 2011 р. — 15 980²⁷), то, починаючи з 2012 р., зафіксовано їх різке падіння. У 2012 р. вчинено 11 238 злочинів²⁸; у 2013 р. — 10 949; у 2014 р. — 9 555; у 2015 р. — 8 591; у 2016 р. — 7 659. У 2017 р. зниження рівня цих злочинів припинилося, оскільки знову був взятий курс на їх збільшення (у 2017 р. — 7 831; у 2018 р. — 8 263). Проте у 2019 р. за відомостями Генеральної прокуратури України зареєстрована рекордно низька (принаймні за десятилітній період) кількість аналізованих правопорушень (6 576). При цьому питома вага тяжких та особливо тяжких правопорушень у структурі злочинності проти громадського порядку та моральності в окремі роки доходила до 50–53%. Що стосується окремих видів злочинів із цього розділу, то їх динаміка відрізняється різновекторністю.

Наразі у кримінології виявляються актуальними дослідження злочинів у сфері охорони державної таємниці, недоторканності державних кордонів, забезпечення призову та мобілізації (розділ XIV Особливої частини КК). На підтвердження цьому слід навести цифри: із 370 злочинів у 2013 р. ці правопорушення у 2015 р. піднялися вгору до 2 926 діань (+690,81%), та все ще залишається значним їх рівень у 2018–2019 рр. (близько 1,5 тис. правопорушень). До того ж у 2014 р. обліковано 680 випадків ухилення від призову за мобілізацією (ст. 336) проти повної їх відсутності у 2013 р.; у 2015 р. — 2 256; у 2016 р. — лише 36; у 2017 р. — 9; у 2018 та 2019 рр. — 1 та 3 злочини відповідно. Ось тут ми бачимо зворотну ситуацію, коли із сотень та тисяч правопорушень ми підійшли до дуже незначущої відмітки. Напевно, цьому є пояснення, як-от: запровадження системи контрактної служби в армії. Разом із тим лавиноподібне збільшення нам демонструє статистика ухилень від призову на строкову військову службу, військову службу за призовом осіб офіцерського складу (ст. 335). Із 10 випадків у 2014 р. їх кількість збільшилася до 342 у 2015 р. та 448 у 2016 р. Після незначного спадання у 2017 р. (422) у наступному 2018 р. кількість цих правопорушень досягає максимальної відмітки — 718 діань. У 2019 р. їх кількість дещо зменшилася (683). Але все одно такий стан справ може свідчити про низький бойовий та моральний дух осіб, придатних до військової служби та зобов'язаних до цього. Останніми роками пішли вгору й показники за ст. 337 (Ухилення від військового обліку або спеціальних зборів). Якщо у 2014 р. зареєстровано лише один випадок вчинення цього злочину, то у наступні роки показники є такими: 2015 р. — 14 правопорушень; 2016 р. — 47; 2017 р. — 128; 2018 р. — 258; 2019 р. — 319.

Водночас Кримінальний кодекс України поповнився й новими статтями. Зокрема, йдеться про встановлення кримінальної відповідальності за порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї (ст. 332¹), незаконне перетинання державного кордону України (ст. 332²) та ухилення від проходження служби цивільного захисту в особливий період чи у разі проведення цільової мобілізації (ст. 336¹), що у подальшому так само потребує відповідного кримінологічного аналізу.

Дуже помітним об'єктом кримінально-правового захисту, який в умовах сьогодення потребує підвищеної уваги з огляду на необхідність за-

²⁵ Стан та структура злочинності в Україні за 2009 р. URL: <http://mvs.gov.ua>.

²⁶ Стан та структура злочинності в Україні за 2010 р. URL: <http://mvs.gov.ua>.

²⁷ Стан та структура злочинності в Україні за 2011 р. URL: <http://mvs.gov.ua>.

²⁸ Стан та структура злочинності в Україні станом на 20 листопада 2012 р. URL: <http://mvs.gov.ua>.

безпечення інформаційних відносин надійним захистом відповідного рівня та якості, виступає(є) сфера інформаційної безпеки. Говорячи про безпеку цієї сфери, насамперед слід вести мову про злочини, передбачені розділом XVI Особливої частини КК України (Злочини у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку). Мабуть, ніякий інший вид злочинних проявів не демонструє таких темпів підвищення, як це спостерігається щодо комп'ютерних злочинів. Лише у 2017 р. зафіксовано збільшення їх кількості вдвічі (із 865 правопорушень у 2016 р. до 2 573 діянь у 2017 р.). Це, до речі, майже у шість разів більше, ніж у 2014 р., коли до офіційної статистики потрапило 443 комп'ютерні злочини. Показово, що велика питома вага комп'ютерних злочинів належить до розряду тяжких (у різні роки від 45 до 68%). У 2017 р. так само зареєстрована максимальна кількість несанкціонованих втручань у роботу електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), автоматизованих систем, комп'ютерних мереж чи мереж електрозв'язку (ст. 361). При цьому приріст до 2014 р. склав 421,80%.

Мабуть, головним трендом у розвитку злочинності у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, є відсутність будь-якої закономірності в середині десятих років. Частково це пояснюється нескінченною «модернізацією» розділу XVII Особливої частини КК України через відомі політичні причини, а подекуди — зміною векторів у державній політиці боротьби з корупцією, адже чимало злочинів цього розділу належать до так званих корупційних правопорушень, уявлення про які надає примітка до ст. 45 КК. Так, відповідно до примітки корупційними злочинами вважаються злочини, передбачені, зокрема, статтями 364, 364¹, 365², 366¹, 368, 368³-369, 369², 369³ КК. При цьому у 2014 р. спостерігається падіння зареєстрованих злочинів, передбачених розділом XVII Особливої частини КК України, у п'ять разів (!). Якщо у 2013 р. у статистиці Генеральної прокуратури зазначено про 16 586 правопорушень, то у наступному 2014 р. подібних злочинів зафіксовано лише 3 358. Уявляється, що така ситуація була б можливою, якби в державі відбувся корінний перелом у справі подолання корупції, чого, власне, не відбулося, про що свідчать авторитетні міжнародні рейтинги. До того ж слід зауважити, що в ці роки ні з яким іншим видом, так би мовити, «традиційних» злочинів не відбувалися настільки масштабні метаморфози, як зі злочинами у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг. Після небувалого падіння у 2014 р. цифри практично «повернулися» до минулих рубежів. У 2015 р. їх кількість збільшилася на 346,61% (14 997). У 2016 р. знову спостерігається спадання на 31,72 % (10240), а з наступного року й до цього часу фіксується зростання кількісних показників: у 2017 р. на 87,83% (19 234); у 2018 р. на 3,51% (19 909); у 2019 р. на 0,80% (20 069).

В умовах надання відсічі та стримування збройної агресії з боку Російської Федерації, а також з огляду на необхідність проведення реформ у безпековій сфері України велике значення має стан оборони України та боєздатності армії, що безпосередньо залежить від порядку і дисципліни у лавах військовослужбовців. Якщо проаналізувати злочини проти встановленого порядку несення військової служби (військові злочини) (розділ XIX Особливої частини КК), то можна побачити, що вони набувають статистично значущої відмітки. Ніколи раніше ці злочини в загальній структурі злочинності не досягали позначки 1% (2015 р.). У динаміці розглядуваних злочинів максимальне збільшення їх кількості із роком попереднім простежувалося у 2014 р. (на 1025%, або в десять разів). У наступному 2015 р. у розпал напруженої фази протистояння на Сході країни фіксується максимальна їх кількість (6 213). При цьому

їх приріст до року минулого склав 49,60%. Далі відбуваються спадання і підйоми у реєстрації цих злочинних діянь. Так, у 2016 р. вчинено 3650 злочинів із відчутним зниженням рівня на 41,25%; у 2017 р. — 4577 зі збільшенням на 25,40%; у 2018 р. знову відбувається зниження, коли фіксується 3594 правопорушень; у 2019 р. з'явилася надія на закріплення позитивної динаміки у фіксації правоохоронними органами військових злочинів. У цьому році зареєстровано 3616 злочинів.

Аналізуючи показники окремих військових злочинів, можна виявити, що максимальних показників вони досягали у 2014–2015 рр., що так само співпадає з активною фазою проведення Антитерористичної операції на Сході України. При цьому, лідером у структурі розглядуваної злочинності є самовільне залишення військової частини або місця служби. Другу сходинку серед військових злочинів до 2019 р. посідали випадки дезертирства. Ці злочини у відміченому році поступилися протиправним корисливим діям військовослужбовців зі зброєю та військовим майном (ст. 410) і недбалому ставленню до військової служби (ст. 425).

На жаль, в Україні стають реальністю й зовсім вже «екзотичні» для нашої правової дійсності злочини. Це — злочини проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку, передбачені розділом XX Особливої частини КК. Принаймні до подій 2014–2015 рр. Україна не знала, що таке пропаганда війни (ст. 436), планування, підготовка, розв'язування й ведення агресивної війни (ст. 437) та порушення законів і звичаїв війни (ст. 438), екоцид (ст. 441), геноцид (ст. 442). У 2014 р. законодавство про кримінальну відповідальність доповнено ст. 436¹ (Виготовлення, поширення комуністичної, нацистської символіки та пропаганда комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів). Відтоді зареєстровано у 2014 р. — один випадок; у 2015 р. — 4 діяння; у 2016 р. — вже 20; у 2017 р. — 26. На 2018 р. припадає їх найбільша кількість (38); у 2019 р. — 31 злочин. Необхідно відзначити, що більшість злочинів цього розділу належать до тяжких й особливо тяжких (в окремі роки до 80–90% від загальної їх кількості).

Висновки. Таким чином, помітне місце серед багатьох наук, завданням яких є пізнання кримінальної реальності, що складається з великої кількості актів протиправної поведінки окремих членів суспільства і що відчутно впливає на стан подальшого розвитку всього соціального організму, є кримінологія. Саме вона покликана осмислити цю реальність з тим, щоб дати ефективні поради, якими засобами та в який спосіб подолати або стабілізувати цей хворобливий стан соціуму. Краще розуміти таку реальність та визначити оптимальні стратегії запобігання злочинності допомагає створення інформаційної моделі злочинності, яка ґрунтується на ретельному аналізі криміногенної ситуації. Такою моделлю охоплюються насамперед кількісно-якісних показників як традиційних видів злочинності, так і зовсім «нових» різновидів злочинних проявів, що виявилися реакцією на суспільно-політичні події, які відбуваються в суспільстві. Окрім того, вона здатна надати первинне розуміння детермінаційного комплексу кримінально караних правопорушень із огляду на появу нових соціально-економічних, політичних, воєнних та міжнародних чинників, якими визначається останнім часом життя українського суспільства. Отже, розробити сучасну стратегію зменшення можливостей вчинення злочинів, можливо лише здійснюючи постійний моніторинг криміногенної ситуації в Україні, в результаті якого насамперед треба створити достовірну інформаційну модель аналізованої ситуації.

References

Babenko, A. M. (2018). Suchasnij stan i tendencii narkozlochinnosti, vbystv ta samogubstv u mistah i sil's'kih rajonah Ukraïni: kriminologichnij vimir

- ta zapobigannya. Naukovij visnik Dnipropetrovs'kogo derzhavnogo universitetu vnutrishnih sprav: naukovij zhurnal. Special'nij vipusk «Protidiya narkozlochinnosti v Ukraïni ta u sviti: problemi ta shlyahi ih virishennya», #1 (91), 16–26 [in Ukrainian].
- Batyrgareieva, V. & Kalinina, A. & Babenko, A. (2019). Energy infrastructure objects of ukraine as a public health threat: criminological analysis. *Wiadomości lekarskie*. Tom LXXII. Nr. 12. Cz. II, 2434–2440 [in English].
- Bol'she tysyachi uchastnikov ATO pokonchili zhizn' samoubivstvom. URL: <https://www.unian.net/war/10092818-bolshe-tysyachi-uchastnikov-ato-pokonchili-zhizn-samoubivstvom.html> [in Ukrainian].
- V Ukraine v 2019 godu zaregistrirovano 111 samoubijstv ili popytok samoubijstv nesovershennoletnih. URL: <http://news.join.ua/2037558-v-ukraine-v-2019-godu-zaregistrirovano-111-samoubijstv-ili-popytok-samoubijstv-nesovershennoletnih> [in Russian].
- V Ukraine ozvuchili plachevnyuyu statistiku samoubivstv. URL: <https://bdzhola.com/news/v-ukraine-ozvuchili-plachevnyuyu-statistiku-samoubijstv> [in Russian].
- Derzhavna programa pidvishchennya rivnya bezpeki dorozhn'ogo ruhu v Ukraïni na period do 2020 roku: Postanovoyu Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 25.04.2018 r. № 435 (2019). *Oficijnij visnik Ukrainy — Official Gazette of Ukraine*, 100, art. 3348 [in Ukrainian].
- International Statistics on Crime and Justice / Edited by S. Harrendorf, M. Heiskanen, S. Malby. Helsinki: European Institute for United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC) Crime Prevention and Control, 2010 [in English].
- Jdinij zvit pro kriminal'ni pravoporushennya za sichen'-gruden' 2013 roku / General'na prokuratura Ukrainy. 2014. URL: https://old.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=110381&libid [in Ukrainian].
- Jdinij zvit pro kriminal'ni pravoporushennya za sichen'-gruden' 2014 roku / General'na prokuratura Ukrainy. 2015. URL: https://old.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=111482&libid=100820 [in Ukrainian].
- Jdinij zvit pro kriminal'ni pravoporushennya za sichen'-gruden' 2015 roku / General'na prokuratura Ukrainy. 2016. URL: https://old.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=112169&libid=100820# [in Ukrainian].
- Jdinij zvit pro kriminal'ni pravoporushennya za sichen'-gruden' 2016 roku / General'na prokuratura Ukrainy. 2017. URL: https://old.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=111482&libid=100820# [in Ukrainian].
- Jdinij zvit pro kriminal'ni pravoporushennya za sichen'-gruden' 2017 roku / General'na prokuratura Ukrainy. 2018. URL: https://old.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=111482&libid=100820# [in Ukrainian].
- Jdinij zvit pro kriminal'ni pravoporushennya za sichen'-gruden' 2018 roku / General'na prokuratura Ukrainy. 2019. URL: https://old.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=111482&libid=100820# [in Ukrainian].
- Jdinij zvit pro kriminal'ni pravoporushennya za sichen'-gruden' 2019 roku / General'na prokuratura Ukrainy. 2020. URL: https://old.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=111482&libid=100820# [in Ukrainian].
- Kriminal'nye kacheli: kak za 25 let uroven' prestupnosti v Ukraine vyros v poltora raza. URL: <https://112.ua/statji/kriminalnye-kacheli-kak-za-25-let-uroven-prestupnosti-v-ukraine-vyros-v-poltora-raza-320203.html> [in Russian].
- Olijnik, O. M. (2015). *Zapobigannya nezakonnomu vikoristannnyu byudzhetnih koshtiv u zbrojnih silah Ukrainy*. (Extended abstract of candidate's thesis). Kharkiv [in Ukrainian].
- Pro osnovi nacional'noi bezpeki Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 19.06.2003 r. # 964-IV. (2003). *Vidomosti Verhovnoi Radi Ukrainy*, 39, art. 351 [in Ukrainian].
- Preventing suicide: a global imperative. Geneva: World Health Organization, 2014. [in English].
- Rejting miroljubivyh stran. URL: <https://nonews.co> [in Russian].
- Stan ta struktura zlochinnosti v Ukraïni za 2009 r. Statistika MVS. URL: <http://mvs.gov.ua> [in Ukrainian].

- Stan ta struktura zlochinnosti v Ukraïni za 2010 r. Statistika MVS. URL: <http://mvs.gov.ua> [in Ukrainian].
- Stan ta struktura zlochinnosti v Ukraïni za 2011 r. Statistika MVS. URL: <http://mvs.gov.ua> [in Ukrainian].
- Stan ta struktura zlochinnosti v Ukraïni stanom na 20 listopada 2012 r. Statistika MVS. URL: <http://mvs.gov.ua> [in Ukrainian].
- Statistika suicida-2019 po stranam. URL: https://zzackon.ru/blog/43811518233/Statistika-suicida-2019-po-stranamutm_referrer=mirtesen.ru?nr=1 [in Russian].
- Strategiya pidvishchennya rivnya bezpeki dorozhn'ogo ruhu v Ukraïni na period do 2020 roku: rozporyadzhennya Kabinetu Ministriv Ukraïny vid 14.06.2017 r. № 481. (2017). Oficijnij visnik Ukraïny — Official Gazette of Ukraine, 59, art. 1808 [in Ukrainian].
- Struktura poter' v Afganistane. URL: rsva-ural.ru/wp-content/uploads/2017/10/struc.pdf [in Russian].
- Suicid — 2018: statistika, prichiny, znaki opasnosti. URL: <https://www.b17.ru/blog/suicid-18> [in Russian].
- Titarenko, O.O. (2019). Derzhavne programuvannya protidiï zlochinnosti v Ukraïni: monografiya. Harkiv: Promart [in Ukrainian].
- Ukraïnoyu ide hvilya dityachih samogubstv: yak zapobigti, yak zupiniti? URL: https://nnovosti.info/articles/ukrajinoju_ide_hvilja_ditjachih_samogubstv_jak_zapobigti_jak_zupiniti-62.html [in Ukrainian].
- Usatova, T. I. (2018). Kriminologichna charakteristika ta zapobigannya stvorennju abo utrimannju misc' rozpusti i zvidnictvu v Ukraïni. Candidate's thesis. Kharkiv [in Ukrainian].

Надійшла до редколегії 26.04.2020